

Reflexia o vzdelávaní o ľudských právach v Nórsku: Legislatíva, učebné osnovy a prax

Beate Goldschmidt-Gjerløw, doktorandka na Inštitúte sociológie a sociálnej práce na Univerzite Agder a výskumná pracovníčka na Katedre vzdelávania učiteľov a školského výskumu na Univerzite v Oslo, Nórsko.

Nórsko je v mnohých ohľadoch krásne miesto na život. Je relatívne pokojné a politicky stabilné. Na medzinárodnom poli je Nórsko známe prosperujúcim hospodárstvom, svojim popredným umiestnením v rámci Indexu ľudského rozvoja vrátane Indexu rodového rozvoja a svojou diplomaciou, prostredníctvom ktorej dokáže pomáhať pri politických rokovaniach spoločnostiam postihnutým konfliktom. V neposlednom rade sa Nórsko spája s Nobelovou cenou za mier a s ňou súvisiacimi ceremóniami, ktoré sa konajú každý rok v decembri. Odvrátenou stranou Nórska je okrem iného jeho zapojenie do ťažby neobnoviteľných zdrojov ako sú plyn a ropa na národnej i medzinárodnej úrovni a jeho dejiny spojené s politikou nórskej normalizácie, v rámci ktorej boli porušované práva Sámov.

Jednou z výziev, ktorým čelíme dnes, je počet detí a mladých ľudí, ktorí sa v každodennom živote v škole stretávajú s rasistickým a sexistickým správaním. Z rozhovorov, ktoré som uskutočnila s dospelými vo vyšších ročníkoch nórskeho stredného škola, vyplýva, že obťažovanie vnímajú ako niečo, čo jednoducho musia zniesť a nemyslia si, že je zodpovednosťou ich vyučujúcich ich pred takýmto nevhodným správaním chrániť. Rovnako nemajú ani dostatočné vedomosti o svojich právach. Práve tu môže vzdelávanie o ľudských právach (VĽP) zohrávať dôležitú úlohu. Môže pomôcť zabezpečiť, aby deti a mladí ľudia poznali svoje práva, aby sa u nich rozvíjal rešpekt k ľudským právam a aby ich vzdelávanie bolo v súlade s ich právami. Vzdelávanie o právach detí, prostredníctvom práv detí a v prospech práv detí považujem za jednu z oblastí v rámci širšej koncepcie vzdelávania v oblasti ľudských práv. V tomto článku stručne vysvetlím to, ako je VĽP formulované v nórskej ústave, v nórskom školskom zákone, v základných učebných osnovách, v učebných osnovách pre jednotlivé spoločenskovedné predmety a vo vzdelávaní učiteľov.

Nórska ústava a školský zákon

V roku 2014 boli v rámci osláv dvestého výročia prijatia ústavy (1814 – 2014) vykonané zmeny a doplnenia nórskej ústavy. Zmena v článku 109 potvrdzuje, že „vzdelávanie má za cieľ chrániť schopnosti a potreby jednotlivca a podporovať úctu k demokracii, právnemu štátu a ľudským právam“. Osler a Skarra (2021) upresňujú, že touto zmenou a doplnením sa VĽP stalo ústavným právom (s. 194). Žiaľ, ako upozornil právny znalec Hadi Lile, ústavná komisia neodporučila zmeny v školskom zákone, pričom argumentovala tým, že novela článku 109 „len odráža ciele vzdelávania zakotvené v účelovom ustanovení školského zákona“ (Lile, 2019, s. 147). V doložke o účele sa v školskom zákone v článku 1-1 uvádza:

Výchova a vzdelávanie musia byť založené na základných hodnotách kresťanského a humanistického dedičstva a tradíciách, ako je úcta k ľudskej dôstojnosti a prírode, na intelektuálnej slobode, láske, odpustení, rovnosti a solidarite, teda na hodnotách, ktoré sa objavujú aj v rôznych náboženstvách a vierovyznaniach a majú svoje korene v ľudských právach.

Významní vedci v oblasti VLP potvrdzujú, že táto formulácia stotožňuje kresťanské a humanistické hodnoty s ľudskými právami, čo môže prispievať k vylúčeniu študentov pochádzajúcich z iných náboženských prostredí (Osler a Skarra, 2021). V nórskej legislatíve je preto v oblasti vzdelávania priestor na zlepšenie inkluzívnosti prístupu k VLP tak, aby sa kresťanské a humanistické hodnoty nestotožňovali s ľudskými právami.

Základné učebné osnovy

V roku 2017 bolo v Nórsku prijaté nové kurikulum pre základné a stredoškolské vzdelávanie a odbornú prípravu. Tento dokument približuje hlavné hodnoty a zásady vzdelávania. Práva detí sú v tomto kurikule explicitne vyjadrené:

Ľudské práva sú založené na ľudskej dôstojnosti a sú dôležitou súčasťou základov nášho ústavného štátu. Sú založené na univerzálnych hodnotách, ktoré sa vzťahujú na všetkých ľudí bez ohľadu na to, kto sú, odkiaľ pochádzajú a kde sa nachádzajú. Súčasťou ľudských práv je aj Dohovor OSN o právach dieťaťa, ktorý poskytuje osobitnú ochranu deťom a mladým ľuďom. Vzdelávanie a odborná príprava v Nórsku musia byť poskytované v súlade s ľudskými právami. Žiaci musia získavať poznatky o týchto právach (Nórske ministerstvo školstva a výskumu, 2017, s. 5).

Podľa môjho názoru môže tento dokument prispieť k tomu, aby si učitelia uvedomili, že vzdelávanie by sa malo zakladať na ľudských právach, hoci presná formulácia v ňom bola kritizovaná za prílišnú všeobecnosť a to, že nedáva učebným osnovám jasné smerovanie (Lile, 2019). Tento dokument však prinajmenšom ilustruje snahu nórskeho Ministerstva školstva a výskumu o zabezpečenie práv detí v škole, hoci politické zámery sa nie vždy pretavia do reálnej praxe v školách.

Kurikulum pre jednotlivé predmety: Spoločenskovedné vzdelávanie

V Nórsku pripravuje národné učebné osnovy pre jednotlivé predmety Nórske riaditeľstvo pre vzdelávanie a odbornú prípravu. V spoločenskovednom vzdelávaní pre základné a stredné školy (SAF01-04) sa niektoré ciele v oblasti kompetencií týkajú VLP, keďže žiaci by mali vedieť:

- predstaviť si a uviesť príklady práv detí v Nórsku a vo svete aj to, čo môžu deti urobiť, ak sú ich práva porušované (2. stupeň);
- predstaviť ľudské práva a práva detí a zamyslieť sa nad tým, prečo tieto práva existujú (4. ročník)
- diskutovať o ľudskej hodnote a rovnosti a porovnať, ako sa ľudské práva dodržiavajú v rôznych krajinách (7. ročník)
- preskúmať a opísať, aký význam zohrávajú ľudské práva, práva pôvodných obyvateľov a medzinárodné dohody a spolupráca v národnej politike, v životoch ľudí, čo sa týka rovnosti a hodnôt (10. ročník)
- vysvetliť základy ľudských práv a preskúmať a uviesť príklady porušovania ľudských práv na národnej alebo medzinárodnej úrovni (11. ročník, vyššia stredná škola).

Právam detí sa explicitne venujú kompetenčné ciele v oblasti spoločenských vied pre druhý, štvrtý a siedmy ročník. V desiatej triede by už mali mať žiaci osvojené vedomosti o ľudských právach v širšom zmysle slova, vrátane práv pôvodných obyvateľov. Vo vyšších ročníkoch stredných škôl by mali žiaci

poznať základy ľudských práv a mali by vedieť uviesť príklady porušovania ľudských práv na národnej alebo medzinárodnej úrovni.

Vesterdalova (2016) štúdia medzi učiteľmi spoločenských vied vykresľuje, že nórski učitelia majú tendenciu učiť skôr o porušovaní ľudských práv v zahraničí ako o porušovaní ľudských práv v Nórsku. Môže to súvisieť so sebaobrazom Nórska ako raja v oblasti ľudských práv. Ak sa učitelia rozhodnú radšej venovať porušovaniu ľudských práv v zahraničí než ich porušovaniu na národnej úrovni, mnohí žiaci sa môžu pri diskusii o ľudských právach cítiť prehliadaní (Adami, 2021). Spôsob, akým je vyjadrený kompetenčný cieľ pre vyššie ročníky stredných škôl, umožňuje učiteľom autonómne si vybrať, na čo budú vo vyučovaní klásť dôraz – na porušovanie ľudských práv na národnej alebo medzinárodnej úrovni.

Vo výskumnej štúdii rozhovorov Oslera a Skarra s nóorskymi učiteľmi sa zistilo, že učitelia niekedy robia to, čo sa im páči, v závislosti od ich osobného záujmu, čo ilustruje autonómiu učiteľov pri realizácii učebných osnov. Hoci je určitá miera autonómnosti v učiteľskej profesii nevyhnutná, vzdelávanie o ľudských právach, prostredníctvom ľudských práv a na ich podporu by nemalo byť len vecou voľby, pretože „autonómnosť učiteľa musí zároveň korešpondovať s vedomím, že žiaci majú na VLP právo.“ (Osler a Skarra, 2021, s. 202).

Práva detí a vzdelávanie učiteľov

Kurikulum upravujúce vzdelávanie učiteľov v Nórsku zohľadňuje práva detí a zdôrazňuje sa v ňom najmä to, že študenti učiteľstva by mali mať poznatky o násilí a zneužívaní detí:

Poznatky o deťoch žijúcich v ťažkých podmienkach vrátane poznatkov o násilí a sexuálnom zneužívaní detí a mladých ľudí, o právach detí a mladých ľudí v národnom a medzinárodnom kontexte a o tom, ako postupovať v súlade s platnými právnymi predpismi (Nórske ministerstvo školstva a výskumu, 2020, s. 2).

Tieto smernice poskytujú študentom učiteľstva a budúcim učiteľom základ pre akcieschopnosť v oblasti prevencie a ochrany – aspoň teoreticky. To, či budú študenti učiteľstva na tieto situácie naozaj pripravení, závisí pravdepodobne v najväčšej miere od toho, či sú v tejto oblasti kompetentní ich pedagógovia. Autori Svendsen a Furunes (2022) vo svojej nedávno uverejnenej správe rozoberajú zistenia vychádzajúce z rozhovorov so 14 ľuďmi vzdelávajúcimi učiteľov. Zistili, že nedostatok kompetencií vnímajú pedagógovia učiteľov najmä v súvislosti s otázkami sexuálneho násillia, rodovej a sexuálnej rozmanitosti (Svendsen a Furunes, 2022).

Napriek tomu, že predpisy týkajúce sa vzdelávania učiteľov sú sformulované dobre, v praxi existuje v oblasti vzdelávania učiteľov veľký potenciál na zlepšenie. Zvyšovanie kompetencií a právnej gramotnosti je pre súčasných aj budúcich učiteľov nevyhnutnou podmienkou na to, aby boli dostatočne vybavení na vzdelávanie o právach detí, prostredníctvom nich a na ich podporu.

Záverečná reflexia

Vidíme teda, že v oblasti vzdelávania je v nórskej legislatíve stále čo zlepšovať, keďže kresťanské a humanistické hodnoty sa v nej stotožňujú s ľudskými právami. V základných učebných osnovách sú badateľné dobré úmysly, pričom sa v nich uvádza, že vzdelávanie by malo byť v súlade s ľudskými

právami, a to najmä s právami detí. Platné predpisy pre vzdelávanie učiteľov jasne hovoria o dôležitosti toho, aby študenti učiteľstva získali poznatky o právach detí a boli spôsobilí konať, najmä vo veciach prevencie a ochrany detí pred násilím a zneužívaním.

V školách stále existuje rozdiel medzi rétorikou a praxou čo sa týka zabezpečenia práv detí a spôsobu, akým sa vzdelávanie o ľudských právach realizuje. Niekedy závisí od osobných záujmov učiteľov a od toho, ako sa rozhodnú využiť svoju autonómiu. Autonómia učiteľov nemôže mať prednosť pred právom žiakov na vzdelávanie v oblasti ľudských práv. Domnievam sa, že na zabezpečenie tohto ústavného práva je potrebné nájsť rovnováhu medzi autonómiou učiteľov a kurikulárnou a inštitucionálnou podporou. V mojom vlastnom výskume učiteľskej praxe týkajúcom sa práv detí, obťažovania a zneužívania som zistila, že učitelia, ktorí zažívajú podporu zo strany vedenia školy a ktorí na príprave kvalitných vyučovacích hodín spolupracujú, sa cítia lepšie pripravení uplatňovať vo vzdelávaní aj prístupy, ktoré môžu byť emocionálne náročné (Goldschmidt-Gjerløw, 2022).

Cieľom VLP je prepojiť vedomosti, postoje a akcieschopnosť s cieľom dodržiavania ľudských práv – vlastných aj ostatných ľudí a vybudovania spoločnej ľudskoprávnej kultúry, ktorá bude uznávať dôstojnosť a hodnotu všetkých ľudských bytostí bez ohľadu na ich vzájomné rozdiely. Vzdelávanie o ľudských právach, prostredníctvom ľudských práv a na podporu ľudských práv predpokladá, že žiakom poskytneme priestor na vyjadrenie ich názoru a aktívnu účasť na rozhodovaní a učení sa, a to tak pri plánovaní, ako aj pri realizácii a hodnotení vyučovacích hodín. Vyučovanie a učenie sa o porušovaní ľudských práv v prípadoch blízkych žiakom je emotívne a základom pre učenie je, že je potrebné vytvoriť v triede dôveru a dobré vzťahy. V tomto ohľade zahŕňa VLP okrem vedomostnej zložky aj emocionálny rozmer. V neposlednom rade je VLP o solidarite v tom zmysle, že to, čo trápi žiakov, by malo trápiť aj učiteľov.

Tento článok uzatváram spomienkou na jedného z našich najväčších filozofov vzdelávania Nella Noddingsa, ktorý nám pripomína, že „skutočné šťastie si vyžaduje schopnosť podeliť sa o nešťastie; to znamená, že ak chceme byť skutočne šťastní, musíme si dovoliť nechať sa vecami dotknúť, aby sme mohli zmierniť nešťastie ľudí okolo nás" (Noddings, 2003, s. 3).

Použitá a odporúčaná literatúra

Adami, R. (2021). Revisiting the past: human rights education and epistemic justice, *Human Rights Education Review*, 4(3), 5–23. <https://doi.org/10.7577/hrer.4486>

[Education Act. \(1998\)](#). Act relating to Primary and Secondary Education and Training (LOV-1998-07-17-61). Retrieved from <https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/1998-07-17-61>

Goldschmidt-Gjerløw, B. (2022). Exploring Variation in Norwegian Social Science Teachers' Practice Concerning Sexuality Education: Who Teachers Are Matters and So Does School Culture, *Scandinavian Journal of Educational Research*, 66(1), 163-178. <https://doi.org/10.1080/00313831.2020.1869072>

Lile, H.S. (2019). The Realisation of Human Rights Education in Norway, *Nordic Journal of Human Rights*, 37(2), 143-161.

Osler, A. & Skarra, J. A. (2021). The rhetoric and reality of human rights education: policy frameworks and teacher perspectives. *Multicultural Education Review*, 13(3), 191-210. <https://doi.org/10.1080/2005615X.2021.1964265>

Noddings, N. (2003). *Happiness and education*. Cambridge University Press.

Norwegian Ministry of Education and Research. (2017). *Core curriculum – values and principles for primary and secondary education*. Retrieved from: <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/?lang=eng>

Norwegian Ministry of Education and Research. (2020). *National Curriculum Regulations for Teacher Education in Practical and Aesthetic Subjects for Years 1 -13*. Retrieved from <https://www.regjeringen.no/contentassets/389bf8229a3244f0bc1c7835f842ab60/national-curriculum-regulations-for-teacher-education-in-practical-and-aesthetic-subjects-for-years-113.pdf>

Svendsen, S.H.B. & Furunes, M. (2022) *Mulighetsrom for helhetlig seksualitetsundervisning i lærerutdanningene. En evaluering av kompetansebehov og mulige tiltak* [Possibilities for comprehensive sexuality education in teacher education. An evaluation of needs for competence and possible measures]. Norwegian University of Science and Technology. Retrieved from <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/3030540>

The Constitution. (2020). The Constitution of the Kingdom of Norway (FOR-2020-05- 29-1088) [Kongeriket Norges Grunnlov]. Ministry of Justice and Public Security. Retrieved from <https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/1814-05-17>

Vesterdal, K. (2016). The roles of human rights education in Norway. A qualitative study of purposes and approaches in policy and in upper secondary schools. (Ph.D. dissertation, Norwegian University of Science and Technology) NTNU.

Článok vznikol a bol financovaný v rámci projektu s názvom „Ľudskejší prístup k vzdelávaniu k ľudským právam na Slovensku“, ktorý je podporený v rámci Grantov EHP a Nórska 2014 – 2021 a štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

Spoločným úsilím k zelenej, konkurencieschopnej a inkluzívnej Európe.

#eeagrants

© Nadácia otvorenej spoločnosti
Baštová 5, 811 03 Bratislava
www.osf.sk
2023